

DOI 10.31558/2519-2949.2018.3.11

УДК 329:316.75(477)

Примуш М. В., *Донецький національний університет імені Василя Стуса***ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ СПЕКТР УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Розвиток української партійної системи та її ідеологічної складової неможливо розглядати у відриві як від специфіки трансформаційних процесів в українському суспільстві, які багато в чому визначили природу і принцип функціонування політичного устрою і державного механізму, так і загальносвітових тенденцій.

Такі чинники, як війна на Донбасі, необхідність реформування всіх сфер життя суспільства (часто через його спротив), просування шляхом європейської інтеграції, що зумовлює необхідність адаптації українських реалій до сучасних європейських норм, ще довгий час визначатимуть рамкові умови розвитку партійної системи і партій як ключових суб'єктів суспільно-політичних процесів і чинитимуть безумовний вплив на формування ідеологічних засад тих чи інших політичних акторів. Необхідно також зазначити, що оскільки процес визначення базових параметрів функціонування партійної системи далекий до свого завершення, тож і процес розвитку партійних ідеологій знаходиться, очевидно, на початкових стадіях свого розвитку.

Визначення ідеологічного спектра, властивого сучасним політичним партіям, теоретично, з урахуванням традиційного визначення терміну “політична партія”, дає змогу змоделювати соціально-політичний і трансформаційний розвиток держави в осяжній часовій перспективі.

Разом з тим, поступове відкриття країни світу означає її проникнення характерних для сучасного Заходу тенденцій політичного життя. Серед цих тенденцій – наприклад, відхід від масових партій на користь т.зв. виборчих, що зумовлює перетворення партій на потужні машини для отримання електоральної підтримки з боку суспільства, поступове зближення класичних ідеологій, відхід ідеологічного компонента кампаній і політичної діяльності на другий план.

Ситуація в найбільш розвинутих країнах світу (зокрема, США, країни члени ЄС, НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку) в останні десятиліття підводять до висновку щодо кризи як традиційних, класичних ідеологій (таких як консерватизм, лібералізм, соціал-демократія, націоналізм), так і т.зв. неоідеологій (неолібералізм, неоконсерватизм тощо).

Отже, йдеться передусім, про звуження, а в деяких випадках – і про фактичне зникнення ідеологічних розбіжностей між ключовими політичними акторами (в першу чергу, партіями). Очевидно, саме звуження ідеологічних розбіжностей уможливило, зокрема, достатньо міцні позиції т.зв. “широкої коаліції” у Німеччині (між блоком партій ХДС/ХСС, що традиційно відстоюють християнсько-демократичні, правоцентристські і ліберальні підходи, та соціалдемократами, що історично належать до лівоцентристського спектра).

У цьому контексті варто було б згадати феномен т.зв. “всеохоплюючої”, або “універсальної” партії (у Ю.Шведи – партія виборців, або партія для всіх, (catch-all party)). Такі партії намагаються орієнтуватися на найбільш поширені на цей момент суспільні настрої з тим, щоб спочатку здобути якомога більше голосів на виборах, а вже потім визначатися з основними лініями своєї політики.

Ключові слова: політична партія, ідеологічні тренди, ідеологічна «гібридизація», «партія влади», «лідерська партія», ідеологія як «товар».

Основні ідеологічні тренди в процесі розвитку партійної системи

Криза лівої ідеології. У силу того, що Україна є незаможною країною за соціально-економічними показниками, то популярність “лівих” є логічною. Проте, представники лівої ідеології сьогодні перебувають у дуже гострій кризі.

Сутність цієї кризи полягає в характері роботи лівих партій з електоратом та, на нашу думку, значною кількістю партій, які прямо (Комуністична партія України), опосередковано (Соціалістична партія України) копіюють ідеї К.Маркса або виступають з критикою існуючих лівих (Прогресивні соціалісти), не пропонуючи при цьому власних ідеологічних принципів.

Окремо українські політологи наголошують, що фундаментом ідеологічної кризи лівих є їх орієнтація на Радянський Союз як ідеальну модель побудови суспільства, популістська риторика

(наприклад, усунення “кримінальної влади”), відстороненість від акцій протесту (що, на наше переконання, є втіленням навіть популістських гасел у реальне життя), та т.зв. “кабінетна”, штучна історія творення лівих партій або на руїнах КППС (КПУ), або передвиборчий проект (Комуністична партія України (оновлена) та Партія Н.Вітренко “Народна опозиція”).

На нашу думку, ліві політичні партії сьогодні не мають тенденцій розвитку як суто ідеологічних партій. Так, з одного боку, вони демонструють спадкоємність ідей К.Маркса, а з іншого – українські ліві не демонструють роботи з електоратом, залишаючись лише силою “протестного електорату”, який не підтримує ні владу, ні опозицію.

Криза правої ідеології. Праву ідеологію в Україні ототожнюють з націоналістичними партіями, і це, на нашу думку, не є чимось не логічним. Криза тут криється в тому, що українські націоналістичні сили постійно наголошують на євроінтеграції та слідуванню європейським цінностям демократії, що має вимагати від них уникнення конфронтації з тими ж самими комуністами й шукати компроміс з представниками як інших політичних сил, так й з національними меншинами.

Натомість, інші партії, які теоретично можна віднести до правого спектра, намагались заповнити названу нішу “альтернативних проектів” (“третя сила”) (“УДАР” В.Кличка, “Народна партія” В.Литвина, “Україна – вперед!” Н.Королевської, “Сильна Україна” С.Тігіпка). Але, в силу загальної невизначеності української національної традиції, альтернативні проекти хоча й мали певний електоральний попит, проте реальної альтернативи не запропонували, залишившись лише ситуативним явищем української політики.

Гібридизація політичної ідеології. Трансформація ідеологічних засад політичних партій залежно від електоральних симпатій і очікувань суспільства, інтересів певних груп тощо – може бути охарактеризоване як ідеологічна “гібридизація”.

Ця тенденція є характерною для сучасного етапу розвитку партійних ідеологій на Заході і дає шанси політичним партіям залучати голоси тих виборців, які не є їх стійким електоратом. Іншою характерною ознакою цього етапу є те, що виборець дедалі частіше голосує, виходячи не лише з ідеологічних постулатів політичних партій.

Певна “гібридизація” ідеологій та класичних ідеологічних принципів характерна й для України та інших країн пострадянського простору, причому це явище спостерігалось на різних етапах розвитку політичної системи нашої держави. Проте природа такої ідеологічної “гібридизації” має відмінності від європейської в силу різних обставин розвитку партійних систем.

Здійснивши шлях трансформації від тоталітарної системи до демократичного розвитку пострадянський простір зіткнувся з дуже складною та специфічною проблемою – повільними темпами модернізації політичних інститутів. Це призвело до того, що на ментальному рівні населення України та інших пострадянських держав на практиці виявилось не готовим до прийняття ліберальних цінностей, що призвело до суспільно-політичного замовлення на сильного лідера. Тобто, обираючи на виборах політичну силу, населення віддає перевагу не певній ідеології, а суб’єктивним якостям лідера (вольовий, харизматичний, хазяйновитий).

Натомість, сама ідеологія партії до виборів й після виборів зазнає серйозних трансформацій. Українська практика зазначеної трансформації бере свій початок з часів першої каденції Президента Л.Кучми. Партія влади того часу (Соціалдемократична партія України (об’єднана)) стояла на позиціях класичних положень європейської соціал-демократії: соціальна справедливість при вільних ринкових відносинах, брала на себе функцію створення в Україні середнього класу й ототожнювала себе з соціал-демократами Німеччини, Франції, Польщі та інших європейських країн. Проте, після виборів 1998р. партія здійснила трансформацію своїх поглядів: спочатку “підігруючи” критикам і противникам ще популярних тоді комуністів, а потім, у 2006р. партія виступила активним критиком влади, яка мала антикомуністичний характер, у складі блоку “Не Так!”.

Схожий, але дещо інший крок здійснила “Наша Україна” В.Ющенко. Так, у 2002р. партія наголошувала на поміркованих націонал-демократичних позиціях, у 2006р. партія стала радикальнішою, а у 2007р. виступила вже з критикою своїх політичних союзників – “Блоку Юлії Тимошенко”.

Названа тенденція притаманна і Партії регіонів, котра здійснила трансформацію від регіональної партії, яка у своєму базовому електоральному регіоні (Схід і Південь України) заповнювала ідеологічний вакуум між комуністами та представниками крупного капіталу. За часи президентської каденції В.Януковича Партія регіонів здійснювала трансформацію у соціал-демократію, де акцент ставиться переважно на соціалістичних цінностях (збільшення податків, збільшення державних соціальних гарантій).

Отже, гібридизація в даному разі полягає в тому, що політична партія, яка знаходиться у владі, трансформує свої ідеологічні погляди залежно від електоральних симпатій суспільства. Проте, не можна вести мову, що партія повинна завжди стояти на позиціях конкретної ідеології постійно. Більш того, сучасні тенденції глобалізації вимагають від партій створення більш універсальної ідеології. Але, тут йдеться не про те, що комуністи повинні стати націоналістами, навпаки – універсальна ідеологія вимагає від політичних сил пошуку компромісу та точок порозуміння й розуміння того, що при владі вони відповідають за розвиток країни.

На наш погляд, згадані тенденції призвели до того, що в нашій державі спостерігається ідеологічний вакуум, де жодна з політичних сил не може взяти на себе політичної відповідальності за стан справ у державі, й замість цього намагається подати електорату теоретичну, переважно описову модель розвитку й штучних ідеалів.

Ідеологія як “необов’язковий атрибут” політичних партій

Кризові явища, характерні для західних суспільств, в Україні накладаються на національні особливості, пов’язані як з природою політичних партій, і відтак – характером існування партійної системи, так і зі станом розвитку українського суспільства. Крім того, значні корективи в розвиток ситуації починаючи з кінця 2013р. внесли такі події, як Майдан і Революція гідності, анексія Криму, російська збройна агресія проти України і окупація частини території Донбасу.

В українському дослідницькому середовищі поширена думка, згідно з якою ідеологія політичних партій виступає як формальне, необов’язкове явище, вироблене лише для класифікації та поляризації залежно від спектра політичних сил. Такої думки дотримувалися, зокрема, Ю.Шведа, Ф.Кирилюк, М.Обушний [1].

Ця думка не лише має право на існування, але й підтверджується практичною діяльністю українських політичних партій, які після свого приходу до влади в результаті виборів часто дещо відходять від базових ідеологічних засад й роблять ставку на завоювання симпатій виборців інших партій, що можна розцінити як стратегічну помилку.

В якості основних причин виникнення і розвитку такого явища можна розглядати такі:

- більшість як українських, так і зарубіжних дослідників схильні називати сучасні українські партії “протопартіями” (або “квазіпартіями”), що створюються для захисту інтересів того чи іншого лідера чи певної групи (як правило, фінансово-промислової). Це далеко не нове і зовсім не виключно українське явище. Зокрема, ще у типології політичних партій, визначеній М.Вебером, такі партії виокремлено і названо партіями інтересів [2] (на відміну від партій, які він називає “світоглядними”, тобто, ідеологічних). Така “квазіпартійність” об’єктивно спиратиметься на “квазіідеологію”, що об’єднує в собі окремі положення класичних ідеологій;
- у функціонуванні української партійної системи наявна істотна проблема, характерна практично для всіх провідних політичних сил європейських країн: з певним часом політичні партії, особливо правлячі партії, дедалі більше відходять від ідеї представництва інтересів громадян і фактично починають вибудовувати приватні своєрідні передвиборчі підприємства, або ж машини з отримання голосів електорату.

Відтак, українська партійна система виявилася хворою на популізм і бажання партій сподобатись одночасно всім, що негативно відбивається на спроможності у наявних коаліції та Уряду здійснювати швидкі, ефективні та якісні реформи, і відкриває шлях для успіху політичних сил, які вважають ідеологію чимось неактуальним. Це, своєю чергою, дає підстави говорити про наявність “ідеологічного вакууму” в українській партійній системі.

Українську партійну систему визначають такі чинники, як поляризація, фрагментація і атомізація. Ці проблеми співіснують з проблемою відсутності кодифікації виборчого законодавства, його нестабільністю, браком консенсусу провідних політичних акторів стосовно необхідності такої кодифікації (яка, між тим, могла стати однією з основ стабілізації партійної системи і закласти початок для її сталого розвитку).

Відтак, суб’єкти української політики змушені функціонувати в ситуації відсутності усталених правил гри, що не лише негативно впливає на можливості політичних партій з погляду їх сталого розвитку, але й далеко не сприяє розвитку партійних ідеологій, не створює умов для ідеологічно-програмної мотивації виборця. В таких умовах набуває ваги аргумент “голосуй серцем!”, створюється широке поле для діяльності різних популістських сил.

Останніми роками процеси дроблення партійної системи набули абсурдного характеру: станом на початок 2017р., було зареєстровано вже 352 політичні партії [3].

Феномен “партії влади” в Україні як чинник “деідеологізації” партійного життя

Природа процесів суспільної трансформації в Україні відрізнялася від природи таких процесів у сусідніх країнах Центрально-Східної Європи та Балтії, її швидше можна було порівнювати з аналогічними процесами в Росії, Казахстані, частково – Молдові, Білорусі.

З набуттям державної незалежності в Україні функції національних еліт стали виконувати номенклатурні групи, що виконували їх і раніше (з певним елементом ротації), їх заміни на нові групи, озброєні новою ідеологією, не відбулося.

Відтак, в умовах швидкої ліквідації однопартійної системи розпочалося формування т.зв. “партії влади”. Варто розуміти різницю між класичним визначенням правлячої партії як політичної сили, яка в умовах парламентської республіки і пропорційної виборчої системи отримала право на формування уряду, і відтак – здійснення влади.

Стосовно ж пострадянських реалій, то за визначенням, яке дають Е.Вільсон та В.Якушик, “партія влади” – це політична одиниця, що складається з прагматично орієнтованих і деідеологізованих вищих кіл старої номенклатури, представників державних органів влади, засобів масової інформації, керівників з традиційних секторів економіки і сільського господарства, які усвідомлюють свої економічні й політичні інтереси [4].

Знову згадаємо, що ще М.Вебер говорив про “партію інтересу”, діяльність яких покликана сприяти реалізації інтересів певної групи, що, в даному випадку, займають елітарні позиції. Запит на ідеологію за таких умов відходить на задній план, оскільки головним є запит на “прагматизм” і спроможність його носіїв взаємодіяти в рамках певної системи (в реаліях сучасної України, ця система об’єднує всі три класичні гілки влади в демократичному суспільстві, а також т.зв. “вертикаль влади”, на чолі якої – Президент).

Феномен “партії влади” використовував у своїх роботах Ю.Шведа, окресливши “партію влади” як первинну категорію політичної сили, що здійснює владу в умовах трансформаційного стану політичної системи [5].

З огляду на специфіку України та її трансформаційного розвитку, можна умовно виділити три основні типи такої “партії влади”: це домінуюча партія влади, елітарна партія та в якості компромісного варіанту – елітарний союз політичних сил.

На роль домінуючої партії свого часу претендували такі політичні сили, як Народно-демократична партія, СДПУ(о), Партія регіонів. У нинішній ситуації неважко відслідкувати подібні наміри з боку Блоку Петра Порошенка.

Компромісний союз був характерною ознакою, зокрема, для II половини 1991р., коли інтереси комуністичної більшості у Верховній Раді збіглися з інтересами опозиції на чолі з Рухом, а також у короткий період між 20 лютого та 25 жовтня 2014р. (від відновлення роботи Верховної Ради до президентських і парламентських виборів).

Ознаки компромісного союзу мала “Наша Україна” як зразка 2002р. (в якості опозиційної до Л.Кучми сили), так і 2005-2010рр. (в якості “партії влади”).

Характерною ознакою “партії влади” будь-якого типу є, як уже вказувалося, її свідоме дистанціювання від чітко визначеної ідеологічної платформи. В українській партійній історії, зокрема, про свій “центризм” заявляли ще Міжрегіональний блок реформ та НДП, що виникла на його основі. Подібним шляхом (тобто, уникаючи асоціації з визначеним ідеологічним напрямком) йде й БПП, до лав якої увійшли політики, які в минулому представляли дуже різні, навіть протилежні в ідеологічному плані, політичні сили (зокрема, “Нашу Україну” і Партію регіонів).

Історично в українських умовах, як це показали С.Конончук та С.Ярош [6], “партія влади” практично завжди змінює свої ідеологічні принципи залежно від політичної ситуації в країні та власного рейтингу напередодні виборів. Таким чином, ідеологічна криза в партійній системі лише поглиблюється.

Слід визнати, що з одного боку, суспільство відчуває відірваність таких деідеологізованих “прагматиків” від своїх інтересів, що визначає низький рівень довіри суспільства до влади в цілому, проте з іншого боку, суспільство традиційно не бачить у наявній партійній системі альтернатив. Відтак, практично кожне дослідження громадської думки в останні роки характеризується високим числом тих, хто або не хоче брати участі у виборах, або до останнього моменту не може визначитися зі своїм вибором.

Феномен “лідерських” партій

У час, що минув від парламентських виборів 2002р. (і чергових змін виборчого законодавства), набув широкого розвитку процес створення “лідерських” політичних сил (Блок Юлії Тимошенко,

“Наша Україна”, об’єднана особистістю В.Ющенка, Партія регіонів, згуртована навколо В.Януковича).

Прикладами цієї загальної тенденції можуть слугувати вже зниклі зараз з політичних обривів “Фронт змін” (створювався під президентську кампанію А.Яценюка в 2010р.), Український демократичний альянс за реформи (“УДАР” В.Кличка), які були безумовно “лідерськими” політичними проектами.

Цей процес лише посилюється з часом. Вже у пост-Майданній Україні бачимо ВО “Батьківщину”, консолідовану винятково навколо особистості Ю.Тимошенко, Блок Петра Порошенка, Радикальну партію О.Ляшка, Об’єднання “Самопоміч”, створене А.Садовим, а також “Свободу”, яка не увійшла до Верховної Ради за результатами виборів 2014р., і яку неможливо уявити без її лідера – О.Тягнибока (при тому, що ця політична сила – чи не єдина, що зберігає певні ідеологічні орієнтири).

Певний елемент створення нової політичної сили як “лідерського проекту” можна було спостерігати і на прикладі “Народного фронту”, який є частиною урядової коаліції (щоправда, в цій партії можна говорити про наявність одразу кількох лідерів, при тому, що керівник партії А.Яценюк не обіймає державних посад).

Процес утворення “лідерських” політичних сил з такими його постійними супутніми явищами як злиття і поглинання (можна згадати історію поглинання “УДАРу” Блоком Петра Порошенка, або більш ранню історію поглинання менших партій Партією регіонів), характерними для життя компаній, може свідчити про те, що принаймні, від початку нинішнього століття, українські політичні партії не проектувалися як сталі елементи системи, але розглядалися швидше в якості інструментів задоволення потреб певних груп чи осіб.

У такому випадку ідеологічне навантаження було швидше своєрідним “довіском” і не відігравало значної ролі. На підтвердження цієї тези можна привести чимало фактів того, як ті чи інші політичні сили змінювали свої підходи залежно від конкретної ситуації.

Так, спроектована як традиційно лівоцентристська, вітчизняна соціалдемократія після свого формального злиття у проекті “Соціал-демократична партія України (об’єднана)” стала виразним представником інтересів однієї з правлячих груп, пов’язаної з крупним капіталом (на той момент – групи, яку очолювали В.Медведчук та Г.Суркіс).

Партія регіонів, що декларувала у своїх програмних документах ліберальну економічну політику, після приходу до влади (2002р. та 2006р. – призначення В.Януковича Прем’єр-міністром, 2010р. – обрання його Президентом України) дуже часто експлуатувала тематику, більш характерну для лівих і лівоцентристів (соціальний захист, побудова сильної держави тощо).

Для цієї ж політичної сили, як і раніше для СДПУ(о), була також характерною можливість різких змін своїх геополітичних спрямувань: від європейського напрямку (з відповідною агітаційно-пропагандистською роботою) до практично виключної орієнтації на Росію. Можна пригадати, що Прем’єр-міністр В.Янукович у 2002р. всіляко підтримував максимально можливий розвиток відносин між Україною та НАТО, а вже в 2006р. він на цій же посаді виступав категорично проти. В якості кандидата у Президенти, якого висунула Партія регіонів, В.Янукович підтримував європейську інтеграцію України, проте різко змінив погляди на діаметрально протилежні наприкінці 2013р. (разом з ним це зробила і партія).

Зникнення тих чи інших політичних сил з активної сцени дуже часто може бути пов’язане не так з ідеологічними чинниками, як з розчаруванням суспільства в тих чи інших персоналіях, які асоціюються з цими політичними силами. В якості прикладу можна навести, зокрема, КПУ (П.Симоненко), СПУ (О.Мороз), СДПУ(о) (В.Медведчук), НДП (В.Пустовойтенко). Всі вони здебільшого сприймаються як лідери з минулого, яким немає чого запропонувати суспільству.

Пояснення різкого зниження рівня суспільної підтримки “Народного фронту” також лежить у сферах, які мають лише опосередкований стосунок до ідеології. Разом з тим, варто відзначити, що запит на політичні сили націоналістичного спрямування може виявитися сильнішим за наявну, досить слабку електоральну підтримку суспільством партій, що пропонують себе в якості націоналістів.

Відтак, наявність впевнених у собі, сучасних, енергійних, харизматичних лідерів для нинішнього українського суспільства все ще важить більше, ніж ідеологічно-програмні установки політичних партій. До цього ж можна додати, що, як правило, сучасні українські політичні партії не переобтяжують себе постійною роботою з суспільством, що теж має свій вплив на ситуацію.

Не можна не відзначити, що “лідерські” партії могли з’явитися тільки в результаті суспільного запиту. Це лише підкреслює тезу щодо загальної кризи традиційних ідеологій, особливо – в такому суспільстві, як Україна, що характеризується незавершеними процесами суспільної трансформації і консолідації демократії. Іншими словами, в цих умовах саме суспільство часто формує запит на “гібридну” ідеологію провідних політичних сил.

Ідеологія як товар

Специфікою дослідження ідеології українських політичних партій є її співставлення з класичним спектром політичних ідеологій, або ж з новітніми ідеологічними течіями – такими як лібералізм і неолібералізм, консерватизм і неоконсерватизм, соціалізм і неосоціалізм, націоналізм [7]. Але, таке розмежування в українській специфіці є неповним, оскільки одна й та ж сама політична сила, залежно від політичних і соціальних умов, може як маневрувати в бік “радикальної” чи “поміркованої” версії своєї ідеології, так і зовсім відійти від декларованих спочатку базових ідеологічних засад.

Одна з популярних в українських експертних і публіцистичних середовищах думок базується на тому, що ідеологія політичної партії розглядається фактично як передвиборчий товар, або ж, говорячи мовою бізнесу, “унікальна торгова пропозиція”.

Така пропозиція на політичному ринку покликана вирішити одразу два завдання. З одного боку, партія намагається подобатися “всім одразу”, і тому декларує у своїх програмних документах несумісні, з погляду традиційних ідеологій, позиції (як, наприклад, соціально-справедлива держава та ринкова економіка в деклараціях Партії регіонів, або ж поєднання підтримки ринкової економіки разом з посиленням державного регулювання в “УДАРу” В.Кличка) [8].

З іншого боку, наявність програми політичної партії є необхідною умовою її реєстрації і участі у виборчому процесі, і тому певні ідеологічні посили обов’язково формалізуються. Але при цьому реальні ідеологічні принципи формуються залежно від ситуації.

Йдеться, зокрема, про те, що партійне керівництво відкрито не виступає на певних ідеологічних позиціях, залишаючи за своїми активістами право самостійно висловлювати певні ідеологічні принципи (яскравим прикладом названого слугує прес-конференція одного з провідних членів Партії регіонів М.Левченка ще у 2007р., де він відкрито виступив за повну інтеграцію з Росією, хоча на той момент Партія регіонів постійно декларувала свою відданість європейській інтеграції).

Аналізуючи сучасний етап розвитку ідеологічної складової партійної системи України, варто звернути увагу на такі факти, як включення під час кампанії з виборів до Верховної Ради до списків партій, що склали першу пост-Майданну коаліцію, і при тому різних за своїми початковими декларованими ідеологічними принципами, командирів добровольчих батальйонів АТО, активістів “Євромайдану”, громадських діячів. Іншим чинником, який заслуговує на увагу, є включення військової тематики в агітаційну роботу різних політичних сил “Народний фронт”, “Самопоміч”, “Радикальна партія О.Ляшка”) [9].

Це також може слугувати прикладом використання актуальної тематики різними партіями безвідносно до їх базових ідеологій.

Загальні процеси суспільної трансформації іноді призводять до неочікуваних на початку ситуацій. Так, зокрема, в Україні є дуже слабкий попит на комуністичну ідеологію. Можливо, це пов’язане з тим, що українські комуністи сприймалися в якості консервативної, можливо, навіть ретроградної політичної сили, яка, з одного боку, експлуатувала почуття немолодих людей, апелюючи до їх молодості, а з іншого боку – відверто підіграла Росії та Партії регіонів, що твердо асоціювалася значною частиною суспільства з “олігархами”.

Натомість у суспільстві визрів потужний запит на лівоцентристську політичну силу (можливо, соціал-демократичну), і цей ідеологічний запит залишається незадоволеним [10].

Іншим суто українським парадоксом є те, що, як правило, політичні сили, які декларують своєї ідеологією різні версії націоналізму (як Народний Рух України, “Свобода”, “Правий сектор”, “Національний корпус” та ін.) часто заявляють про себе (або ж уявляються суспільством, дослідниками, мас-медіа) як проправі партії. Натомість, економічні розділи їх програм досить часто ріднить їх навіть не з традиційними європейськими лівоцентристами, а з лівими політичними силами.

Таким чином, традиційний підхід до дослідження та оцінки ідеологічної складової української партійної системи, базований винятково на академічному виявленні елементів класичних ідеологій та їх співставлення з неоідеологіями, буде неповним і недосконалим, оскільки не враховуватиме таких деталей.

Висновки

В українській партійній системі жодна з партійних ідеологій не підпадає під три визначені політичною наукою рівні: теоретико-концептуальний, програмнополітичний та актуалізований [11]. Власне, жодна з політичних сил не пропонує електорату чітких орієнтирів політичного розвитку держави, обмежуючись лише декларуванням намірів, складанням яскравих гасел тощо. Це, з одного боку, ускладнює дослідницьку роботу, проте, з іншого – надає унікальний матеріал для подальших порівняльних досліджень з цієї тематики, орієнтує дослідника на те, щоб відійти від традиційного уявлення про роль, місце і структуру ідеологій сучасних політичних партій.

В українському суспільстві поки що не визрів достатній запит на формування партіями т.зв. ідеологічних ідеалів, що містять відповіді на певні соціальнополітичні вимоги з боку суспільства. Натомість існує ринок (попит і пропозиція) ідеалів виборчих кампаній, які досить легко забуваються обома сторонами процесу (як партіями, так і виборцями). Тим не менш, суспільство розвивається дещо швидше за політичні сили, і з його боку дедалі частіше можна почути вже чітко артикульовані та аргументовані політичні вимоги, на які в наявного політикуму поки що немає достатньої відповіді.

Водночас, суспільний запит на “гібридну ідеологію” існує. В його основі – ситуація, за якої виборець не бачить суттєвої різниці між політичними силами.

Загалом ідеологічний спектр українських партій традиційно демонструє ознаки розмитості, неузгодженості, протиріччя фундаментальних ідей, а сама ідеологія партій виступає ситуативним, необов’язковим явищем. Значною мірою це є відображенням ситуації, за якої національна ідея як система національних цінностей, на яких має базуватися спільна для всіх провідних політичних сил система цілей і пріоритетів державної політики, знаходиться у стадії свого формування і перебуває під впливом різного роду внутрішніх і зовнішніх чинників.

Тенденція до “деідеологізації” ключових політичних сил країни не лише не створює передумов для пошуку національного компромісу стосовно основних шляхів суспільного та економічного розвитку, ключових завдань, що стоять перед суспільством і державою, та шляхів їх розв’язання, але загострює політичну конкуренцію, підштовхує суспільство до прийняття як даності т.зв. “нульового варіанту”, коли переможець отримує все, навіть, якщо його перемога була дуже хиткою. Такий стан справ має своїм наслідком наростання протиріч між ключовими акторами та конфліктність усього процесу політичного розвитку України.

З іншого боку, розбудова держави соціальної справедливості, на що є чітко артикульований суспільний запит, не завжди збігається з цінностями ліберальної демократії, відданість яким декларують провідні політичні сили, так і з реальними потребами національної безпеки і оборони, відновлення економічної та фінансової сфери тощо.

Загалом, сьогодні політичні партії України формують лише відповіді на тимчасові, ситуативні виклики, які доступні їх розумінню, і не мають перспективних планів розвитку на майбутнє. Це, своєю чергою, демотивує значну частину виборців і породжує наростання системної суспільної недовіри до всієї політичної системи.

Бібліографічний список:

1. Примуш М. Політологічний аналіз націоналістичної риторики політичних партій України // Історичні і політичні дослідження. – 2013. – №2. – С.293.
2. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем. – Львів, 2004. – С. 314.
3. Шведа Ю. Теорія політичних партій... – С. 376
4. Вільсон Є., Якушик В. Політичні організації в Україні // Сучасність. – 1992. – №5. – С.164.
5. Шведа Ю. Теорія політичних партій... – С. 334.
6. Коночук С., Ярош С. Партійна система України: ідеологічний вимір. – К., 2010. – С. 368.
7. Шведа Ю. Теорія політичних партій... – С. 368.
8. Шведа Ю. Теорія політичних партій... – С. 380.
9. Руснак Б. Особливості проведення позачергових виборів народних депутатів 26 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс] // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – Режим доступу: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/329>.
10. Перспективи розвитку політичних партій: зміст суспільного запиту // Національна безпека і оборона. – 2015. – №6-7. – С. 34.
11. Дмитренко М. Ідеологія та її вплив на суспільство // Трибуна. – 2005. – №11-12. – С.12-14.

Prymush M. V. Political-ideological spectrum of Ukrainian political parties at the present stage

The development of the Ukrainian party system and its ideological component can not be considered in isolation from the specifics of the transformational processes in Ukrainian society, which largely determined the nature and principle of the functioning of the political system and the state mechanism, as well as world trends.

Factors such as the war on the Donbas, the need to reform all spheres of society's life (often through its opposition), advancement through European integration, which necessitates the adaptation of Ukrainian realities to modern European norms, will, for a long time, determine the framework conditions for the development of the party system and parties as key subjects of socio-political processes and will have an unconditional influence on the formation of ideological foundations of certain political actors. It should also be noted that, since the process of determining the basic parameters of the functioning of the party system is far from complete, as well as the process of developing party ideologies, it is obvious that it is in the early stages of its development.

The definition of the ideological spectrum inherent in contemporary political parties, theoretically, taking into account the traditional definition of the term "political party", makes it possible to recreate the socio-political and transformational development of the state in an instantaneous time perspective.

At the same time, the gradual opening of the country means the penetration of trends typical of the modern West of the political life. Among these trends – for example, the departure of mass parties in favor of the so-called which leads to the transformation of parties into powerful machines for receiving electronic support from society, the gradual convergence of classical ideologies, the departure of the ideological component of campaigns and political activity in the second plan.

In recent decades it has come to the conclusion about crises as traditional, classical ideologies (such as conservatism, liberalism, social democracy, nationalism) so that in developing countries in the best countries of the world (in particular, the USA, EU countries, NATO, the Organization economic cooperation and development) and the so-called neo-ideologies (neo-liberalism, neo-conservatism, etc.).

So, it is primarily about narrowing, and in some cases, the actual disappearance of ideological differences between key political actors (first and foremost, parties). Obviously, it was the narrowing of ideological differences that made it possible, in particular, to have rather strong positions of the so-called A "broad coalition" in Germany (between the CDU / CSU party bloc traditionally defending Christian-democratic, right-centered and liberal approaches, and the Social-Democrats historically belonging to the center-left spectrum).

In this context, it's worth mentioning the phenomenon of the so-called. "Comprehensive", or "universal" party (in Y. Shvedi – a party of voters, or a party for all (the general party)). Such parties are trying to focus on the most common at this moment in the public sentiment in order to first receive as many votes as possible in the elections, and then decide on the main lines of their policies.

Key words: *political party, ideological tendencies, ideological "hybridization", "party of power", "leader party", ideology as "good".*